

Mogući doprinosi integrativne bioetike u premošćivanju jaza u odnosu vjera — znanost

Mile Marinčić*, Berislav Čović**

Sažetak

U ovom radu pokušali smo prikazati vrijednost i značenje pojave bioetike, točnije integrativne bioetike kao one koja (nije jedina) svojim doprinosom može pomoći u premošćivanju napetosti u odnosu vjera — znanost (teologija i prirodne znanosti). Pokušali smo bioetički doprinos u pravcu premošćivanja razlika u odnosu vjera — znanost rasvijetliti kroz nekoliko bitnih točaka. Prije svega u samim temeljima bioetike (integrativne bioetike), onako kako je ušla u hrvatski znanstveni krug, naziremo jasne pokazatelje kako je njezin cilj omogućiti nam orijentaciju, i to na temelju različitih polazišta (integrativnost, interdisciplinarnost, transdisciplinarnost, perspektivizam, pluriperspektivizam) u pravcu što kvalitetnijeg razvoja i opstanka svijeta i čovjeka. Osim toga jasno treba podcrtati da bioetika (integrativna bioetika) niti je pokušavala, niti pokušava biti neka »nova religija«; ona je naprosto nastala kao pokušaj odgovora na goruće probleme koji se tiču čovjeka i svijeta te njihova opstanka.

Ključne riječi: bioetika, vjera, znanost, um, pluriperspektivizam, tehnika, tehnologija, integrativna bioetika

Uvod

Postavili smo pred sebe zadaću pozicionirati bioetiku u hrvatskom znanstvenom krugu. No ne samo to; u bioetici pokušavamo potražiti spoj znanosti i vjere (teologije i filozofije). Napetosti među njima nisu produkt modernoga doba. Već pojavom humanizma i renesanse, a posebice sekularizacijom, započelo je njihovo udaljavanje. Što se tiče Hrvatske, u njoj se, kao i u većini zemalja jugoistočne Europe, navedeni jaz na razini vjera — znanost (teologija — filozofija) dodatno produbio pod utjecajem materijalističkog shvaćanja svijeta i čovjeka koje je preferirao komunizam (marksizam). Za neku dublju analizu sustavnog suprotstavljanja zna-

* Dr. sc. Mile Marinčić, Srednja škola Ivan Švear. Adresa: Školska 12, 10 310 Ivanić Grad, Hrvatska. E-pošta: mile.marincic66@gmail.com

** Berislav Čović, prof., Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Adresa: Hrvatske bratske zajednice 4, 10 000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: bcovic@nsk.hr

nosti vjere i materijalističke filozofije teologiji u ovom radu naprosto nemamo vremena, ali ćemo svakako pokušati predstaviti početke te ulogu i značenja bioetike (integrativne bioetike) u Hrvatskoj, te ćemo joj pokušati dati ulogu »poveznice«, one koja će iznova dovesti do kvalitetnijih susreta u odnosu znanosti i vjere (filozofije i teologije).

1. Kratki prikaz razvoja bioetike s naglaskom na Hrvatsku

1.1 Opći dio o bioetici

Kad se pokušava progovoriti o nastanku i razvoju bioetike, zamjećuju se različita stajališta.

»Javnost je o djelovanju 'Božjeg komiteta', kako je prozvan, bila obaviještena glasovitim člankom 'Oni odlučuju tko živi, a tko umire' novinarka Shane Alexander, koji je objavljen 9. studenoga 1962. u časopisu Life.«¹

Uzimajući u obzir da je bioetika nastala kao moralna reakcija u »novoj medicinskoj situaciji«, njezin začetak možemo vezati uz čin osnivanja prvoga bioetičkog komiteta. Ako je pak promatramo kao društveni pokret, u što je ona nedvojbeno prerasla, kaže Ante Čović, onda se opravdano može reći kako je započela objavljivanjem spomenutog članka. Prvi bioetički komitet osnovan je pri Centru za umjetni bubreg u Seattleu, nakon što je Belding Scribner usavršio aparat za hemodijalizu, koji je kronične bubrežne bolesnike spašavao od sigurne smrti. Ono po čemu su ta prva bioetička povjerenstva posebno zanimljiva je činjenica da ih nisu sačinjavali samo ljudi vezani uz struku (medicinu), nego su bila izrazito heterogena. Upravo ta heterogenost označit će u perspektivi razvoja bioetike novu dimenziju koju će Ante Čović nazvati *pluriperspektivizam*.

Sam pak pojam *bioetika* prvi je upotrijebio Van Rensselaer Potter (1911–2001) 1970, američki znanstvenik i bioetičar. Pottera Ivan Šegota naziva »ocem bioetike«, a u svojoj riječi urednika prilikom izdanja prijevoda njegove knjige *Bioetika most prema budućnosti* kaže da je Potterov krajnji cilj upravo »produljiti opstanak ljudske vrste u prihvatljivom društvenom obliku«.²

Međutim, u novije vrijeme je aktualno i ime Fritza Jahra, njemačkog filozofa, protestantskog pastora kojemu se prvom pripisuje upotreba pojma bioetika još od 1927.³

1 A. Čović, *Etika i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2004, str. 113. Usp. Ivan Šegota, »Etički komiteti i bioetika«, pogovor knjizi R. P. Craig — C. L. Middleton — L. J. O'Connell, *Etički komiteti. Praktični pristup*, Pergamena, Zagreb, 1998, str. 159–161.

2 Van Rensselaer Potter, *Bioetika most prema budućnosti*, Medicinski fakultet u Rijeci, Katedra za društvene znanosti; Hrvatsko društvo za kliničku bioetiku, Hrvatsko bioetičko društvo, Međunarodno udruženje za kliničku bioetiku (ISCB), Rijeka, 2007, str. 9.

3 Njemački filozof i teolog Paul Max Fritz Jahr iz grada Halle u Njemačkoj, koji je živio od 1895. do 1953, prvi je predložio definiciju bioetike mnogo ranije od njezina nastanka, tj. još 1927. godine u članku naslovljenom »Bioetika: pregled etičkih odnosa čovjeka prema životinjama i biljkama« (»Bio-Ethik. Eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze«),

1.2 Bioetika u Hrvatskoj

Što se tiče Hrvatske i njezine znanstvene »scene«, možemo reći da se na njoj bioetika pojavljuje relativno kasno u odnosu na pojavu ove paradigme u svijetu i Europi. Razloge kasnog pojavljivanja bioetike svakako možemo tražiti i u vrlo složenoj situaciji u Hrvatskoj potkraj osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog stoljeća. Jedan dosta dobar prikaz te situacije, ali prije svega promišljajući filozofiju i bioetiku u Hrvatskoj, daje Mislav Kukoč u radu *Filozofija i bioetika u Hrvatskoj*. Izlaganje na ovu temu Kukoč je imao u Sarajevu na prvom međunarodnom bioetičkom simpoziju u Bosni i Hercegovini, od 31. ožujka do 1. travnja 2006.

Kukoč nam daje presjek razvoja bioetike u Hrvatskoj — od teme *Nova medicinska etika*, koju je donio časopis *Društvena istraživanja* 1996, preko znanstvenog kolokvija iz 1997, koji je organizirao Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, tematskog skupa Izazovi bioetike u okviru Dana Frane Petrića 1998, s kojeg je objavljen i zbornik sa svim radovima skupa (ur. Ante Čović), zatim uključenja Hrvatskoga liječničkog zbora 1998, pa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 1999, te okruglog stola te iste godine na temu bioetike u Klubu znanstvenih i kulturnih djelatnika Hrvatske seljačke stranke. Posebno treba istaknuti prvu doktorsku disertaciju iz područja bioetike u Hrvatskoj, koju je pod naslovom *Bioetička edukacija: sadržaj, metode i modeli* napisala i obranila Nada Gosić pod mentorstvom Ante Čovića u prosincu 1999. Daljnji razvoj bioetike rezultirao je pokretanjem nastave bioetike na više visokoškolskih institucija, ali i pokretanjem biblioteka s isključivo bioetičkim sadržajem. Tako je biblioteku pod nazivom *Bioetika* pokrenuo Valentin Pozaić na Filozofsko–teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, a drugu, pod istim nazivom, Ante Čović, u okviru izdavačke kuće Pergamena iz Zagreba, dok Ivan Šegota uređuje *Bioetičke sveske* pri Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. U Rijeci je 18. siječnja 2000. osnovano Hrvatsko bioetičko društvo. Inicijativnu skupinu za osnivanje društva činili su I. Šegota, P. Barišić, I. Cifrić, A. Čović, N. Gosić, A. Frković, M. Jošt, M. Kukoč, A. Kurjak, T. Matulić i L. Tomašević. U sklopu 10. dana Frane Petrića u rujnu 2001. po drugi put je održana interdisciplinarna znanstvena konferencija s bioetičkom tematikom — *Bioetika i znanost u novoj epohi*. Posebnost je što se ova konferencija nije ovog puta održala na Cresu, nego u Malom Lošinjju, čime je najavljena i nova redovita znanstveno–kulturna manifestacija, koja se od 2002. godine, pod nazivom *Lošinjski dani bioetike*, održava u tom mjestu. Slijedi konferencija na Interuniverzitetском centru u Dubrovniku, u organizaciji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Ruhrskog sveučilišta u Bochumu, pod nazivom *Bioethik in Süd*—

objavljenom u časopisu *Kosmos*, zahvaljujući prvenstveno istraživanjima njemačkog bioetičara Hansa Martina Sassa. Više u: H. –M. Sass (2009), »European Roots of Bioethics: Frutz Jahr's 1927 Definition and Vision of Bioethics«, u: A. Čović, N. Gosić, L. Tomašević (ur.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike* (zbornik posvećen I. Šegoti povodom 70. rođendana), Pergamena/Hrvatsko bioetičko društvo, Zagreb, 2009, str. 49–61. Isti tekst je objavljen u: *Bioetika i genetika: između mogućnosti i odgovornosti*, VIII. bioetički okrugli stol, Zbornik radova, Medicinski fakultet u Rijeci, Katedra za društvene znanosti, Rijeka, 2008, str. 53–65.

und Südosteuropa. Uz redovite Lošinjske dane bioetike, koji se neprekidno u Malom Lošinjju odvijaju do danas, vrijedno je spomenuti i poslijediplomske tečajeve *Internazionale Sommerschule Integrative Bioethik*, koji su se također održavali u suradnji s Ruhrskim sveučilištem u Bochumu. Osim toga vrijedno je spomenuti da se u Hrvatskoj pojavilo nekoliko autorskih knjiga iz područja bioetike, a o brojnim znanstvenim radovima i studijama s bioetičkom tematikom da i ne govorimo.⁴ Nakon svega iznesenog razvidno je da je bioetička problematika ušla u Hrvatsku relativno kasno, barem po onome što je dokumentirano. Međutim, ne možemo ne zamijetiti kako se ona zaslugom pojedinaca vrlo brzo proširila u hrvatskoj znanstvenoj zajednici.

1.2.1 Marksističkoj potrebi za »dokidanjem« konkurira bioetika svojom težnjom za povezivanjem i integriranjem

Bioetika ne samo da je zaživjela na našim prostorima, nego je zahvaljujući prije svega Anti Čoviću i njegovu timu doživjela brzi napredak i napravila iskorake koje možda nismo mogli ni sanjati. Sve će to dovesti do novog pristupa bioetici, koja uz to što je *inter–multi–trans–supradisciplinarna*, relacijska i orijentacijska, postaje i integrativna.⁵ U daljnjem radu malo ćemo se pozabaviti tim novim pojmom i značenjem integrativnosti u okviru bioetike.

Odnos filozofije i etike, reći će Kukoč, može izgledati kao da ga je suvišno tematizirati, jer je samorazumljiva i neprijeporna činjenica da je etika povijesno nastala kao jedna od temeljnih disciplina filozofije. Međutim, bioetiku, kao i bioetički svjetonazor, karakteriziraju interdisciplinarnost i pluriperspektivizam te se tako u bioetičke rasprave kompetentno uključuju i nefilozofi, pa je stoga možda potrebno nešto progovoriti o odnosu filozofije i etike kako bi se moglo zakoračiti u problematiziranje relacije filozofije i bioetike u Hrvatskoj.

Povijest razvoja etike nam jasno podcrtava podjelu etike na heteronomnu i autonomnu. Dok se heteronomna etička paradigma razvija prije svega u hrvatskoj etičkoj i kasnijoj bioetičkoj tradiciji u kršćanskoj filozofiji i teologiji, autonomna se etika sa svojim kantovskim obratom, zasnovana na filozofskom antropocentrizmu, na poseban način problematizira u hrvatskoj neomarksističkoj filozofiji prakse. Kao glavne nositelje takve filozofske orijentacije Kukoč ističe Gaju Petrovića, Predraga Vranickog i posebice Milana Kangrgu. Kao svrhu toga puta od filozofije

4 Usp. A. Čović, *Etika i bioetika*, str. 115–118.

5 Nakon što nam ponudi polazišnu definiciju bioetike: *Bioetika je otvoreno područje susreta i dijaloga različitih znanosti te različitih pristupa i pogleda na svijet, koji se okupljaju radi artikuliranja, diskutiranja i rješavanja etičkih pitanja vezanih uz život, za život u cjelini i u svakom od dijelova te cjeline, za život u svim njegovim oblicima, stupnjevima, fazama i pojavnostima*, Hrvoje Jurić nam u svojoj knjizi *Etika odgovornosti Hansa Jonasa* sustavno pojašnjava kako su glavne karakteristike tako shvaćene bioetike sažete u pojmovima multi–, inter– i transdisciplinarnost, pluriperspektivnost te integrativnost. Vidi Hrvoje Jurić, *Etika odgovornosti Hansa Jonasa*, Pergamena, Zagreb, 2010, str. 239–244. Kasnije će nastati definicija od istog autora zajedno s Antom Čovićem: *Bioetika — orijentacijska znanost koja u interakciji znanstvenih i kulturnih perspektiva traži orijentire u moralnim dilemama koje se odnose na život u cjelini i na uvjete njegova održanja*.

klasičnoga njemačkog idealizma i na njoj utemeljene Marxove neomarksističke filozofije, Kukoč ističe dokidanje, bolje rečeno prevladavanje morala i njegove teorije — etike, koja svoje ispunjenje i nadomjestak nalazi u revolucionarnoj praksi.

Tu je, dakle, riječ o poznatom Marxovom zahtjevu za ozbiljenjem filozofije putem njezina ukidanja, dakle ukidanja svih njezinih disciplina: *etike, estetike, gnoseologije, ontologije, antropologije*, zahtjevu što su ga konzekventno, čak i radikalno slijedili hrvatski filozofi prakse (...) U skladu s istim revolucionarnim nagnućem zahtijevalo se ukidanje *znanosti, umjetnosti, religije, prava*, jednom riječju — čitave »ideologijske nadgradnje«, zatim *rada, države, nacije* i svih ostalih institucija postojećeg svijeta.⁶

Dalje se autor (Kukoč) bavi problemom morala i etike od Kanta preko Hegela i Fichtea do Marxa. Praxis filozofi, kaže Kukoč, u pravu su kad u analizi Kantova određenja moralnosti i njegove autonomne, formalističke i univerzalističke etike zaključuju da moralni postulat nužno opstoji kao apstraktna, nezbiljska paradigma koja se nikad ne može realizirati u praksi, čega je i sam Kant svjestan, i što u svojoj *Kritici praktičnog uma* jasno i kazuje. Kukoč će reći:

Dakle, nedostatak »fizičke moći« — koju moralni zakon, prema vlastitoj nadosjetilnoj naravi, ni ne može imati, za razliku od empirijskih, za um heteronomnih zakona koji vladaju u osjetilnoj prirodi — unaprijed određuje smisao moralnog zakona koji, prema svojem bitnom određenju, treba vazda biti temeljni kriterij dobra, usmjerujući regulativ i zbiljski nedostizni uzor čovjekova valjana ponašanja i djelovanja.⁷

Dokinuti moralno djelovanje, odnosno zamijeniti ga povijesnom, revolucionarnom praksom značilo bi ukidanje autonomnoga moralnog zakona te bi, s obzirom na složenu narav čovjeka, to predstavljalo realnu opasnost od nihilizma i voluntarizma. U biti ne bi vodilo ničem drugom nego, zbog čovjekove specifičnosti, raznim vrstama egoizma, sebičnosti, relativizma...

Razvoj ostalih nemarksističkih filozofskih orijentacija bio je, međutim, onemogućen čak i zakonskim mjerama koje su propisivale kao obvezatan marksistički svjetonazor u obrazovnom procesu; nemarksistički filozofi, ako se nisu uspjeli prilagoditi službeno proklamiranom marksističkom jednonumlju, bili su isključivani iz sveučilišne nastave. Takvim nasilnim ukidanjem idejnog pluralizma, samim tim i svake mogućnosti produktivnoga filozofskog dijaloga, značajno je osiromašen odgojno–obrazovni proces novih generacija, a time i njihov duhovni i intelektualni razvoj.⁸

U takvoj situaciji nikako ne možemo govoriti o izvornoj nakani obrazovanja da se u usvajanju različitih, pa i suprotstavljenih stavova gradi dijalog, što bi po nama mnogi trebali imati na pameti i danas kada promišljaju bioetički horizont.

Iz svega možemo zaključiti da hegelovski i marksovski zahtjev za dokidanjem morala i etike, koji se dogodio i u hrvatskoj praxis–filozofiji, ne može izdržati ni teorijsku, ni povijesnu kritiku. A nakon sloma Marxove ideje komunizma, i etika

6 Mislav Kukoč, »Filozofija i bioetika u Hrvatskoj«, u: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, str. 110.

7 *Isto*, str. 112.

8 Mislav Kukoč, *Enigma postkomunizma*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1997, str. 58–59.

i religija potvrđuju se kao neizostavni čimbenici društvenog života na globalnom planu. One su to oduvijek i bile, samo što im se tu ulogu u određenom povijesnom trenutku na silu pokušalo oduzeti. Etika i religija razvijaju se u novim oblicima; bolje rečeno, primjereno duhu novog vremena doživljavaju svoje metamorfoze, koje i pred religiju, kao i pred etiku postavljaju sasvim nove izazove.

U takvom položaju snaga, uz globalizaciju, multikulturalizam, sudar civilizacija, pojavljuje se i bioetika, koja predstavlja jedan od novih pojmova, novu paradigmu karakterističnu za novu epohu. Pojavljuje se kao svjetionik koji nam treba pokazati put kako nadići/nadilaziti zamke koje pred nas postavlja novovjeki antropocentrizam i ideologija tehničko-tehnološkog i znanstvenog napretka. Dvije su vrlo zanimljive paradigme nastale u prošlom stoljeću. To su: *Weltethos* Hansa Künga te *nova etika* Hansa Jonasa (*Prinzip Verantwortung*)⁹. Uz njih u našem postkomunističkom vremenu nastaje paradigma bioetike koja svojim postavkama proturječi marksovskom zahtjevu za dokidanjem etike. Kukoč će to izraziti na sljedeći način: marksistički antropocentrizam u bioetičkoj paradigmi ustupa mjesto obuhvatnom biocentrizmu, marksistička eshatologija ustupa mjesto održivom razvoju te konačno znanstveno-tehnološki optimizam, koji se u marksizmu reflektira u vidu ideologije »znanstveni socijalizam«, širom je otvorio vrata etike u njezinoj dominantnoj formi u vidu bioetike. U tom kontekstu Kukoč Kangrginoj sintagmi »etika ili revolucija«, metaforički kazano, postavlja bioetiku kao kontrarevoluciju. Znanost će se i dalje razvijati, a bioetika je neće niti treba zaustavljati. Problem su mogući negativni učinci ubrzanog razvoja znanosti, koji pokazuju da jedna takva disciplina, znanost, područje, paradigma — kakva je bioetika postaje potrebna nego ikada. Ovdje smo se poslužili izrazito preglednim člankom Mislava Kukoča, međutim to ne umanjuje važnost i doprinos Ante Čovića, Tončija Matulića, Hrvoja Jurića itd., koji su mnogostrukim raspravama, javnim istupima i televizijskim emisijama, svatko na svoj način, krčili put i širili obzore bioetici kao paradigmi nove epohe.

2. Integrativna bioetika — orijentacijska snaga

Bioetika je kao promišljanje o životnim temama u svojim počecima bila ponajprije orijentirana na područje biologije, biotehnologije, medicine... Na svojevrsan način ona je za određene skupine i znanstvene krugove i danas najbliža navedenim okvirima. Ipak, pojedini znanstveni krugovi dali su si u bioetici i o njoj misliti dalje i više te su joj pridodali pojam »integrativnost« koji je sam po sebi otvorio sasvim nove poglede i pravce na njezin razvoj u budućnosti, a što se već ostvaruje kad je riječ o ovim našim prostorima.

9 Hans Küng se intenzivno bavi etikom posebice od osamdesetih godina prošlog stoljeća. On pokušava ukazati na sve što je zajedničko, autentično duhovno i hvalevrijedno, sačuvano u različitim religijama. Rezultat toga je *Deklaracija o svjetskom etosu* iz Chicaga 1993. Osim Deklaracije o svjetskom etosu Hans Küng nam je ponudio i *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo* (Intercon, Zagreb, 2007) te *Svjetski etos za svjetsku politiku* (Intercon, Zagreb, 2007). Hans Jonas u svom djelu *Princip odgovornosti*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1990, pokušava ukazati na potrebu nove etike.

Nekako je bilo gotovo logično da, kako se koncept bioetike razvijao u Hrvatskoj i Europi, dođe i do njegove programske usmjerenosti prema »integrativnoj etičkoj refleksiji na podlozi intrakulturalnih razlika u Europi«. ¹⁰ U raspravama koje su na međunarodnoj konferenciji u Dubrovniku 2004, *Bioetika u južnoj i jugoistočnoj Europi*, pokrenute i nastavljene u istom tom krugu bioetičara, to se integrativno polazište razvilo do zaokruženog koncepta integrativne bioetike. Ideju bioetike se tako može smatrati specifičnim europskim konceptom, koji nije samo intelektualno izgrađen nego i institucionalno utvrđen u području jugoistočne Europe. Ono što je započelo dubrovačkim skupom, nastavljeno je osnivanjem stalne konferencije *Bioetički forum za jugoistočnu Europu* i dovelo do institucionalizacije iste ideje. Riječ je o Referalnom centru za bioetiku u jugoistočnoj Europi sa sjedištem u Zagrebu, a pod vodstvom Ante Čovića. Osim toga, na dubrovačkoj konferenciji se po prvi put spominje pojam »integrativna bioetika«, što će postati i temelj ustrojstva i djelovanja već spomenutoga referentnog centra. Zanimljiva je anegdota vezana uz osnivanje bioetičkog društva u BiH. Naime 1. travnja 2006, drugog dana simpozija na temu Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije, osnovano je navedeno društvo u BiH. A zanimljivost je u tome, kaže Ante Čović, da smo mi u Hrvatskoj trebali proći niz godina da bi se upustili u integrativno promišljanje o bioetici, a u Bosni i Hercegovini pojam je iskorišten već na prvom simpoziju.

3. *Krije li se iza pojma pluriperspektivizam zamka relativizma?*

Kao glavnu prednost integrativne bioetike u odnosu na postojeća shvaćanja bioetike Čović navodi njezino metodološko utemeljenje na ideji pluriperspektivizma, koja tako metodološki krug bioetike, koji je prema definiciji iz *Bioetičke enciklopedije* bio ograničen na *etički pluralizam* i *znanstvenu interdisciplinarnost*, proširuje na *pluralizam kulturnih perspektiva*.

Kad je riječ o pluralizmu, kaže Čović, pojam je i sam po sebi pluralističan i može se odnositi na različita područja, prema čemu poprima omeđena značenja: politički, kulturni, religijski, filozofski itd. Ali i nakon takvih obilježavanja ostaje tek formalan, tako da njegovo poblize i sadržajno određenje treba potražiti u gramatičkoj razini objektivnog genitiva. Pluralizam čega? Čović spominje dvije razine pluralizma u filozofiji, i to pluralizam na institucionalnoj razini te pluralizam na supstancijalnoj razini. I dok prvi, institucionalni filozofski pluralizam načelno nije sporan, ovaj drugi, supstancijalni filozofski pluralizam jest prijeporan, a odnosi se na postizanje istine kao imanentnog i krajnjeg cilja svakog (filozofskog) mišljenja. Kako se na supstancijalnoj razini ne bi dogodile totalne suprotnosti, jer snošljivost, bolje rečeno tolerancija pripada institucionalnoj razini, možemo ublažiti stvar i

10 Ante Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, u: Velimir Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, str. 65.

postići interaktivno djelovanje na supstancijalnoj razini. Interaktivnost može pre-rasti u integrativnost, a integrativnost može dovesti do zajedničke i cjelovite istine.

Ovdje Čović, nasuprot monizmu istine, koja kao takva može biti samo jedna i koja svoj smjer ima »prema unutra«, postavlja unutarnji pluralizam istine kojeg naziva pluriperspektivizam, koji se sastoji iz mnoštvenosti aspekata istine i mnogostrukosti perspektiva u kojima se oni sagledavaju.

»No, istina nije samo teorijski nego i praktični pojam, ona podjednako sabire spoznajne i egzistencijalne perspektive.«¹¹

U okviru navedenih različitih perspektiva, koje generiraju duh vremena i konstruiraju karakter određene svjetsko–povijesne situacije, koju se obično naziva epohom, može se svakako uvrstiti i perspektivu integrativne gospodarske etike, onako kako je Ulrichova škola razvija i postavlja na prijelazu iz drugog u treće tisućljeće.¹²

Što se tiče samog perspektivizma, koji nas u prvi mah može asociirati na relativizam, Čović jasno podcrtava kako je moguće mišljenje koje će perspektivizam svrstati u relativizam: on to mišljenje ne želi osporavati, ali napominje kako se koncept pluriperspektivizma temelji na drugim premisama, te samim tim dobiva bitno drugačiji smisao.¹³

Velimir Valjan će reći: »To otvaranje pluralizmu je nedvojbeno važno, iako se pojavljuje rizik etičkog relativizma (...) Prema tome, valjanost izbora treba biti razumno dokazana i samo se tako može izbjeći padanje u etički relativizam koji bi u temelju bio propast i same bioetike.«¹⁴

Perspektivizam koji bi u svom polazištu pretpostavljao izoliranost spoznajnih perspektiva nužno bi završio u relativizmu. Međutim, ako se u procesu podrazumijeva interaktivnost, bolje rečeno integrativnost, takav pluralizam može pretendirati na postizanje općevažećih istina. Integrativni perspektivizam, razlikujući ga od relativističkog perspektivizma, nazivamo — pluriperspektivizam.¹⁵

Čović napominje kako je perspektivizam kao termin već otprije poznat u filozofiji, ali kako ga novi koncept koji se događa na »prijelomu epoha« u jednoj specifičnoj duhovnoj situaciji postavlja kao odgovor na objektivistički monoperspektivizam novovjeka znanosti i kao odgovor na monopolističke pretenzije na istinu te novovjeka znanosti. Iz navedenoga možemo iščitati jasan poziv na prestanak monopolizacije istine od strane znanosti, te poziv toj istoj znanosti da se počne

11 *Isto*, str. 67.

12 Više o samoj školi te novoj paradigmi *integrativne gospodarske etike* vidi u: Peter Ulrich, *Integrative Wirtschaftsethik. Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie*, Verlag Paul Haupt, Bern–Stuttgart–Wien, 2001.

13 Vidi više u: A. Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, str. 68. Čović nam na temelju Hansa Jörga Sandküllera pojašnjava kako perspektivizam koji u svojem polazištu pretpostavlja izoliranost spoznajnih perspektiva nužno završava u relativizmu. Str. 69.

14 Velimir Valjan, »Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike«, u: V. Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, str. 17–18.

15 Usp. A. Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, str. 69.

baviti orijentacijskim znanjem, bolje rečeno da sveučilišta postanu mjesta (institucije) koja će pružati orijentaciju u društvenom životu.

Svakako da iz gore rečenoga već naoko možemo zaključiti da se takvo nešto ne može dogoditi preko noći. To je proces kojemu bi se možda čak moglo pridodati notu permanentnosti.¹⁶ U tom procesu integrativne »treće znanosti«¹⁷ možemo razumjeti kako Jonasov govor o *novoj etici* i Küngov projekt *svjetski etos*, tako i *integrativnu gospodarsku etiku* Petera Ulricha i njegove škole. Na tom putu filozofija će postati onoliko produktivna u tvorenju istine i duhovnom zasnivanju nove epohe koliko se otvori snazi integrativnog mišljenja i upusti u pluriperspektivnu interakciju.

Kao što je orijentacijsko znanje moguće metodološki zasnovati samo na premisama integrativnog pluralizma perspektiva (pluriperspektivizam), tako je taj tip znanja moguće uspostaviti i osmisliti kao novu epohalnu paradigmu znanja samo u obuhvatnom horizontu integrativne bioetike. Utoliko je opravdano paradigmu orijentacijskog znanja istančano nazivati također i bioetičkom paradigmom. Pritom se podrazumijeva da atribut »bioetički« ovdje zastupa integrativnu bioetiku, koja se, u razlici prema drugim formama i konceptima bioetike, u prvom redu odlikuje filozofskom i metodološkom zasnovanošću, ali i metodološkom inovacijom.¹⁸

Više je nego jasno kako pluralizam, odnosno pluriperspektivizam u okviru integrativne bioetike nije samo puka mogućnost da svatko zastupa kakve god pozicije ili kakva god mišljenja, što bi neminovno značilo i mogući relativizam; naprotiv, ukoliko ne dođe do slaganja zdravog razuma s onim što se postavlja i brani, ne može se govoriti ni o kakvoj interakciji koja teži integraciji i pluriperspektivnosti, jer bi se sama paradigma urušila u okviru sebe same.

4. Drugi mogući prigovor integrativnoj bioetici — nova religija ili neka nova znanost

Čovjek je oduvijek postavljao pitanja o svijetu koji je oko sebe zapažao. Naprosto je koristio dar koji mu je usađen darovan, postavljajući pred sebe pitanja o smislu i besmislu. Odnos vjere i znanosti pokušali su razjasniti već stari grčki filozofi. S vremenom će doći do sve većeg udaljavanja vjere od znanosti i obrnuto. Posebice nakon Francuske revolucije, u snažnom valu sekularizacije, dolazi do marginalizacije vjere, a naglasak se izrazito stavlja na pozitivističke znanosti.

Kada se prirodnim znanostima doda tehnika i tehnologija, dolazimo do sprege koju je gotovo nemoguće razdvojiti, a uslijed takve njihove povezanosti došlo je do radikalnih promjena u teorijskoj i praktičnoj spoznaji svijeta, prirode i čovjeka.¹⁹ Tonči Matulić u svom djelu *Metamorfoze kulture* daje iscrpan pregled kako

16 Pod pojmom *permanentnost* predmnijevamo trajno nastojanje oko promicanja i razvijanja bioetičkih (integrativno bioetičkih) orijentira i relacija na svim poljima ljudskoga (svjetskog) života, poput govora o potrebi cjeloživotnog učenja.

17 Usp. A. Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, str. 71.

18 *Isto*, str. 72.

se dogodila navedena sprega između znanosti i tehnike te kako je uslijed navedene sprege došlo do vladavine monizma u njihovim okvirima. Navedeni monizam ima narav materijalizma, bilo da se pojavljuje u obliku tehnicizma (apsolutna vladavina tehnike), bilo u obliku individualizma (apsolutna vladavina pojedinca).²⁰ Uništavajuću snagu tehnike koja je postala gotovo apsolutna, smatra Matulić, nemoguće je razumjeti bez biblijsko–kršćanskog tumačenja i razumijevanja zbilje unutar »kršćanske civilizacije«, koja je prethodila modernoj znanstveno–tehničkoj civilizaciji.

Matulić donosi misao Hansa Jonasa iz predgovora njegove knjige *Princip odgovornosti*, u kojoj Jonas napominje kako konačno oslobođeni Prometej, koji od znanosti dobiva nepoznatu snagu, a od ekonomije neprestani poticaj, apelira na pojavu nove etike da stavi uzde njegovoj moći, kako se ona ne bi pretvorila u nesreću za čovjeka.

Razvitak suvremene tehnike, odnosno razvitak civilizacije kojom tehnika gospodari, zahtijeva i razvitak moralnog života i etike, koji čini se stalno zaostaju na tom polju, rekao je pokojni papa Ivan Pavao II. Kršćanska etika nije načelno protiv napretka, no neke postavke napretka, osobito kada je on na poziciji materijalizma i spomenutoga tehnicizma, neodržive su iz perspektive kršćanske etike. Tehnika može biti samo sredstvo, a ne svrha.

Tako je tehničko–tehnoška, usuđujemo se reći i znanstvena moć postala jedno od ključnih pitanja etičkog i bioetičkog diskursa.

4.1 Zašto integrativna bioetika?

Svoje filozofsko utemeljenje integrativna bioetika nalazi u filozofiji perspektivizma, u njezinu perspektivističkom razumijevanju istine, s integrativnim metodološkim određenjem, s naglaskom na introspektivnost. Sve navedeno sažeto je u pojmu *pluriperspektivizam*, koji zahvaća i spoznajno posreduje široki raspon perspektiva. U normativne i znanstvene perspektive tako inovativno ulaze i neznanstvene »kulturne perspektive«, zajedno tvoreći jedinstveni metodološki obrazac stvaranja orijentacijskog znanja. Čović tako predstavlja integrativnu bioetiku metodološkim, predmetnim i društveno–kulturnim obilježjima.

Metodološka obilježja integrativne bioetike su perspektive:

- »znanstvene (u užem smislu)
- normativne
- kulturne«.²¹

Nositelji znanstvenih perspektiva su empirijske i egzaktne znanstvene discipline, koje ionako već poznaju i prakticiraju metodološki zasnovano povezivanje pri-

19 Usp. Tonči Matulić, *Metamorfoze kulture, teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno–tehničke civilizacije*, Glas Koncila, Zagreb, 2009, str. 468.

20 Usp. *Isto*, str. 469.

21 Usp. A. Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, str. 72.

likom znanstvenog istraživanja, a koje nazivamo interdisciplinarnost, multidisciplinarnost, transdisciplinarnost.

Neka predmetna obilježja integrativne bioetike:

- »čovjek
- neljudska živa bića
- priroda
- znanje
- povijest
- krug bioetičke autorefleksije.«²²

Nositelji normativnih perspektiva različiti su smjerovi unutar etike kao filozofske discipline, ali i druge discipline unutar filozofije i teologije kao normativnih znanosti. Bioetika ovdje nastupa kao poveznica egzaktno–znanstvenih i normativno–znanstvenih perspektiva.

Društveno–kulturalna obilježja integrativne bioetike:

- »moment bioetičke racionalnosti (bioetika kao interdisciplinarno znanstveno područje)
- moment bioetičke senzibilnosti
- moment bioetičke institucionalizacije.«²³

U kulturne perspektive spadali bi oni oblici društvene i kulturne osviještenosti koji nastaju izvan sustava znanosti, točnije izvan okvira u kojima se stvara metodološki strukturirano, deskriptivno i normativno znanje. Unutar kulturnih perspektiva bi tako bili različiti protagonisti građanskog života, društveni pokreti, političke pozicije i programi, gospodarski programi, religijske ustanove i učenja, moralne refleksije, umjetnost, mediji, javno mnijenje itd. Upravo objedinjavanje navedenih heterogenih perspektiva (kulturnih i znanstvenih) u novu paradigmu orijentacijskog znanja predstavlja metodološku posebnost i epistemološku inovaciju integrativne bioetike. U Sgrecciovu članku *Bioetika danas — nade i problemi* stoji:

Do pred koju godinu raspravljalo se je li bioetika zasebna disciplina ili je pak treba smatrati kulturnim pokretom ili, još jednostavnije, metodologijom pristupa pitanjima koja predstavlja kulturni napredak. Čini mi se da mogu ustvrditi da se u posljednjih deset godina uloga bioetike proširila te da je prerasla granice jedne discipline, makar akademski kvalificirane.²⁴

I dalje, što smatramo dosta interesantnim: »Rasprava o pitanjima bioetike izašla je već odavno iz znanstvenih krugova; ne samo stoga što je ovladala velikim sredstvima komunikacije, ili su ona ovladala njome, nego prije svega što je stvorila svoje institucije.«²⁵

Najvjerojatnije se misli na postojanje već poprilične institucionalizacije bioetike, na nacionalnoj, nadnacionalnoj, profesionalnoj, poduzetničkoj razini i drugim razinama.

²² *Isto*, str. 74.

²³ *Isto*, str. 75.

²⁴ Mons. Elio Sgreccia, »Bioetika danas — nade i problemi«, *Obnovljeni život*, (54) 1 (1999), str. 11.

²⁵ *Isto*, str. 11.

I dalje dodaje: »Dok sveučilišta i fakulteti sporo prepoznaju ulogu bioetike u svojim programima studija medicine, biologije, prava, filozofije i teologije, pitanja bioetike prodrle su u društvo na različitim razinama: politika, pravo, sredstva pripočavanja.«²⁶

Bioetička institucionalizacija sabire sve one oblike u kojima elementi bioetičke racionalnosti i (bioetičkog senzibiliteta) nove planetarne osjećajnosti²⁷ dopijevaju do svoje društvene realizacije, a načelno ih možemo podijeliti u dvije skupine:

- a) »normativni oblici institucionalizacije (zakoni, regulacije, deklaracije, kodeksi itd.);
- b) organizacijski oblici institucionalizacije (povjerenstva, istraživački projekti, odgojno–obrazovni programi, instituti, referalni centri, skupovi, udruge itd.)«.²⁸

Kratkog, jednostavnog i definitivnog odgovora na pitanje o bioetičkoj metodologiji (ili metodologiji bioetike) možda i nema. Ali, barem u perspektivi integrativne bioetike, sasvim je jasno gdje ga treba tražiti. Naime, bioetici je primjerena jedino metodologija koja će garantirati uspjeh konceptima interdisciplinarnosti, pluriperspektivnosti i integrativnosti.²⁹

Hrvoje Jurić napominje da bioetici svakako ne možemo pridodati metodologiju neke »egzaktne« znanosti, pa čak ni bilo koje druge posebne znanosti. Njoj naprosto odgovara jedino integrativna metodologija, koja, po Anti Čoviću, svojim razvojem može dovesti do paradigme »treće znanosti«, s nezaobilaznom ulogom filozofije.³⁰

Vidjeli smo kako je utemeljitelj i začetnik bioetike u Italiji mons. Sgrecia svojevremeno ukazao (gotovo »proročki«) kojim bi putem bioetika mogla ići (institucionalizacija). Stoga pojedinačna prozivanja, stavljanja bioetike u položaj neke »nove religije«, sekte, New agea, naprosto nemaju svoje utemeljenje. Kao što se bioetici ne može pridati naziv neke nove znanosti ili smjera u znanosti, još manje joj se može pridodati termin »nove religije«.

Velimir Valjan jasno podcrtava kako bioetiku treba shvatiti kao integrativnu disciplinu u koju ravnopravno ulaze najrazličitije perspektive, da bi se u njihovoj interakciji i dijalogu o konkretnim problemima uspostavio zajednički horizont svestranog sagledavanja i rješavanja, a sve opet u skladu s istinom o čovjeku.³¹

26 *Isto*, str. 11.

27 Hrvoje Jurić, *Etika odgovornosti Hansa Jonasa*, Pergamena, Zagreb, 2010, str. 242. Jurić u podnošku navedene stranice napominje da je, koliko je njemu poznato, izraz »bioetički senzibilitet« prvi upotrijebio Ante Čović, definirajući ga kao »novu planetarnu osjećajnost«. Vidi Ante Čović, *Etika i bioetika*, str. 65.

28 A. Čović, »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«, str. 75.

29 H. Jurić, »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«, str. 96.

30 Usp. *Isto*, 96.

31 Usp. V. Valjan, »Teškoće oko definicije i sadržaja bioetike«, str. 11. Osim toga u pravcu razmišljanja o odnosu bioetike (integrativne bioetike) i religije (duhovnih perspektiva) održan je u organizaciji istoga bioetičkog društva simpozij pod naslovom *Integrativna bioetika i interkulturalnost*, pa

Thomas Sören Hoffmann kaže:

Integrativna bioetika pri tom ne može i ne želi sama biti neki svjetonazor ili rezervna religija. Pa ipak ona podsjeća na krajnje smisaone izvjesnosti kojima upravo imamo zahvaliti za ljudski život (...) Integrativna bioetika nas ovdje navodi na to da mislimo dalje od nas samih. Budućnost nužno ima samo onaj koji uspijeva upravo to: misliti dalje od samoga sebe.³²

U konačnici, kao glavne karakteristike takve bioetike uvode se pojmovi *multi-disciplinarnost*, *interdisciplinarnost*, *transdisciplinarnost* (koju bismo radije nazvali *supradisciplinarnost*)³³, *pluriperspektivnost* te u konačnici *integrativnost*, koje imaju za cilj stvoriti (stvarati) novi jedinstveni *bioetički pogled*, prije nego stvoriti nekakav disciplinarni okvir.³⁴

Navedeno smatramo vrlo bitnim u kontekstu pokušaja da se bioetiku dovede u poziciju neke »nove religije« ili »nadir religije« ili pokušaja da je se dovede u krug nove znanstvene discipline, što ona iz svega dosad predstavljenog niti jest, niti želi biti.

Možda je dobar put za izbjegavanje bilo kakvog straha ili »stigmatizacije« postavio Josip Oslić (bez obzira što se u vremenu kad je navedeno, djelo izravno ne odnosi na paradigmu integrativne bioetike, ali može pokazati put kojim treba ići), kada u svojoj knjizi *Vjera i um* spominje encikliku *Fides et ratio* Ivana Pavla II, koja, kako kaže, otvara sasvim novu perspektivu prilaženja »k samim stvarima«. Ivan Pavao II traži uvažavanje svih pozitivnih postignuća u duhovnoj povijesti Zapada koja se tiču odnosa »razuma« i »vjere«, te Papa tako nastavlja produbljivati ideju »srednjovjekovne sinteze«, tj. »integraciju mišljenja«, bez ikakve isključivosti, tražeći »suigru« vjere i znanosti, tražeći tako jednu »integralnu filozofiju« kojoj svrha neće biti zaoštavanje filozofskih pozicija, nego dijaloška »otvorenost«.³⁵

Kao odgovor na prigovor integrativnoj bioetici da želi postati nova religija ili nova znanost možemo reći kako ona samo želi pokazati da su i religije i znanost perspektive koje mogu i trebaju pomoći čovjeku oko traženja što kvalitetnijih orijentira u pogledu na život i svijet u cjelini. Integrativna bioetika ne želi isključivost; naprotiv, želi afirmirati različite perspektive kako bi zajednički učinili puno više na brizi oko opstanka svijeta i čovjeka.

bi se u pravcu mogućih prigovora bilo dobro informirati i o temama koje je simpozij obradio, i sve bi bilo puno jasnije i razvidnije, a zaključak bi bio kako mjesta prigovoru nema ili se prigovor bar ne nazire.

32 Tomas Sören Hoffmann, »Bioetika i mnogostrukost pojmova prirode«, u: V. Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, Bioetičko društvo u BiH, Sarajevo, 2007, str. 25–26.

33 Čini nam se kako prijedlog *trans* više odgovara nekom ontološkom poimanju, prijelazu (transcendencija — dolazi od *lat. transcendere* — *prijeći preko; prestupiti*; pojam je suprotan *imanenciji*, a označuje aktivno nadilaženje nečega što je prihvaćeno kao granica). Po nama bi se prijedlogom *supradisciplinarnost* bioetici dalo značenje orijentira, mjesta u kojemu se mogu ozbiljiti različite perspektive.

34 Usp. Tomas Sören Hoffmann, »Bioetika i mnogostrukost pojmova prirode«, u: V. Valjan (ur.), *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, str. 26.

35 Usp. Josip Oslić, *Vjera i um*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2004, str. 17–19.

5. Što nam bioetika nudi? (Umjesto zaključka)

Kako smo i naznačili u prethodnom odlomku, bioetika se nudi kao orijentacijska snaga u traženju odgovora na goruća pitanja koja pred nas postavljaju znanost i tehničko–tehnološki napredak. Nikako ne bi bilo dobro u bioetici tražiti nove izvore suprotstavljanja filozofije i teologije, vjere i znanosti. Hrvatsko društvo je ionako imalo vrlo bolan put i proces koji se na polju navedenih pozicija filozofije i teologije, znanosti i vjere događao nakon Drugoga svjetskog rata, sve do demokratskih promjena devedesetih godina.

Naravno da će uvijek biti onih koji će sa skepsom promatrati nastanak i hod neke novosti, posebice kad ta novost nadilazi okvire same znanosti i u sebi dopušta opredmećenje osim znanstvenih, također i različitih perspektiva, počevši od kulturnih, preko religijskih, svjetonazorskih... Nije uvijek jednostavno niti razumjeti, niti prihvatiti neku novost, posebice ukoliko zbog svoje uskogrudnosti i začahurenosti nismo spremni za takvo prihvaćanje. Onima koji na našim područjima (jugoistočne Europe) izražavaju sustavni skepticizam prema bioetici, posebice prema integrativnoj bioetici, pa i njezinoj mogućoj ulozi poveznice, točnije one koja će u mogućnost otvorenosti i dijaloga dovesti različite što znanstvene, što kulturne, što religijske, svjetonazorske i ine stavove, kao primjer dobre prakse dovoljno je spomenuti dva izrazito bitna događanja na ovim našim prostorima: jedno od njih svakako su u Hrvatskoj Lošinjski dani bioetike sa svojom već desetljetnom tradicijom, a drugo su redoviti simpoziji u Bosni i Hercegovini od 2006, u organizaciji njihova bioetičkog društva. Napominjemo kako se na navedenim manifestacijama u više sekcija, s više strana, na različite načine pokušava progovoriti o važnim pitanjima koja se tiču čovjeka i svijeta. Susreću se na ovim simpozijima kako znanstvenici iz kruga prirodnih, tehničkih, tako i oni iz društvenih, humanističkih i drugih područja. U bioetičkom horizontu svi oni, počevši od biologa, preko liječnika, sociologa, fizičara, stručnjaka u tehničkim poljima, pa do filozofa, umjetnika i teologa, protresajući životno važna pitanja, pokušavaju barem zaustaviti sustavni čovjekov rad protiv prirode i sebe samoga.

Gonzalo Miranda, svećenik, teolog, filozof i bioetičar, osnivač je i dekan prvoga bioetičkog fakulteta u svijetu. Fakultet je utemeljen na interdisciplinarnosti. Na pitanje o nehomogenosti svjetske bioetičke scene odgovara kako ne smatra da nas različiti pristupi i postavke u horizontu bioetike trebaju okrenuti jedne protiv drugih. Naprotiv, moramo uvijek nastojati biti otvoreni jedni prema drugima te u toj otvorenosti tražiti najbolja rješenja i poticati ljude na razmišljanje i zdravu kritičnost.³⁶

U kontekstu u kojemu je bioetika omogućila različitost i opredmetila različite perspektive te ih dovela u interakciju s mogućim integrativnim učinkom, smatramo kako je ona, barem kad se govori o području jugoistočne Europe, zaslužna i

36 <http://www.pogled.org/03pog03/razgovor.htm>

Razgovor za list Pogled s Gonzalom Mirandom je vodila Davorka Gašparović.

za premošćivanje jaza koji se stvorio, zahvaljujući već spomenutoj ideologiji komunizma, na poljima odnosa znanost i vjera, filozofija i teologija. Stalno sudjelovanje teologa na navedenim simpozijima pokazatelj je onima koji su i dalje skeptični prema bioetici (integrativnoj bioetici) kako nema razloga za zabrinutost. Naprotiv, u otvorenosti jednih prema drugima, »prirodnjaka« prema teolozima, teologa prema filozofima, kulturnjacima itd. moguće je zrcaliti kvalitetne doprinose koji će pomoći u brizi za očuvanje svijeta i čovjeka. Moguće je uvijek da netko ima »skriveno adute« u ruci. Nikako ne bi bilo dobro da se pod okriljem otvorenosti kriju želje za obezvrjeđivanjem ili pokušajem pokazivanja nadmoći bilo koga i bilo čega, nad bilo kim ili čime. Međutim, mišljenja smo kako zbog načina na koji se odvijaju bioetički susreti, barem u Hrvatskoj i BiH, za takve sumnje nema nikakvih razloga. Nadalje, trajnost i zaokruženost navedenih susreta više nego jasno pokazuju njihovu opravdanost, vrijednost i svrhu. Na kraju bez ikakvog podilaženja ili pokušaja da se u nekom nategnutom misaonom zaključku integrativnoj bioetici dadne uloga poveznice (spojnice) u odnosima znanost i vjera, filozofija i teologija, mišljenja smo kako ona (integrativna bioetika) svojom zasnovanošću, svojim pozicioniranjem u novoj epohi kao i svojom usmjerenošću prema budućnosti zasigurno doprinosi i želi doprinositi uvođenju harmonije u odnose znanosti i vjere, filozofije i teologije, pa usudujemo se reći i šire. Takva uloga integrativne bioetike već je dobrano prepoznata na prostorima jugoistočne Europe. Koliko će ona kao takva nastaviti doprinositi dijalogu i suradnji između navedenih pozicija, ostaje nam samo vidjeti, a nadamo se da će njezin doprinos i u budućnosti biti barem istog, ako ne i jačeg intenziteta nego dosad.

Possible Contributions of Integrative Bioethics in Bridging the Gap Between Faith and Science

Mile Marinčić^{*}, *Berislav Čović*^{**}

Summary

In this paper we have attempted to demonstrate the value and significance of bioethics, that is (not only) integrative bioethics, as that which can contribute to the easing of tensions on the level of faith–science (theology and natural sciences). We have endeavoured to clarify the bioethical contribution through several important points. Firstly, it is in the very foundations of bioethics (integrative bioethics), such as it (bioethics) has entered Croatian scientific circles, that we can perceive clear indications of its goal which is to enable our orientation from various points of departure (integrativity, interdisciplinarity, transdisciplinarity, prespectivity, pluriperspectivism) toward a more qualitative development and subsistence of the world and of man. Also, we must underline the fact that bioethics (integrative bioethics) makes no attempt, nor has it ever made any attempt, to be some sort of »new religion«, but rather it has arisen from the endeavour to respond to burning issues pertaining to man and the world and their survival.

Key words: bioethics, faith, science, mind, pluriperspectivism, engineering, technology, integrative bioethics

^{*} Dr. sc. Mile Marinčić, High School Ivan Švear. Address: Školska 12, 10 310 Ivanić Grad, Croatia. E-mail: mile.marincic66@gmail.com

^{**} Berislav Čović, prof., National and University Library in Zagreb. Address: Hrvatske bratske zajednice 4, 10 000 Zagreb, Croatia. E-mail: bcovic@nsk.hr